

Іван СИНЯК (Київ)

ВИДОВА СТРУКТУРА ДОКУМЕНТАЦІЇ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО ДОБИ НОВОЇ СІЧІ

Класифікація документації Запорозької Січі періоду завершального етапу її існування не стала предметом прискіпливої уваги. По суті, маємо лише декілька спроб класифікувати документи за окремими видами та різновидами. Так, зокрема, Н. Ченцова окремо зосередилася на класифікації ордерів¹. У контексті дослідження митних установ середини XVIII – початку XIX ст. Ю. Головка вдало розподілила такий різновид виконавчої документації, як рапорти². Цілісну ж класифікацію запорозької документації здійснила Л. Гісцова, однак без детальної характеристики кожного різновиду документа³. Тому метою даної роботи є спроба класифікувати документацію Нової Запорозької Січі та охарактеризувати різновиди кожного виду документів.

Для видової класифікації діловодної документації Запорожжя доби Нової Січі цілком прийнятно використати класифікаційну схему документів Гетьманщини, запропоновану В. Горобцем⁴. Документи Коша періоду Нової (Підпільненської) Січі можна поділити на 5 груп: директивно-розпорядчі, виконавчі, засвідчувальні, обліково-статистичні та інформаційно-публікаторські.

До **директивно-розпорядчої документації** належать накази, ордери, інструкції та універсали. Характерною особливістю цих різновидів документів є те, що вони надсилалися з вищої інстанції до нижчої. Такою вищою інстанцією виступає Кіш з військовою старшиною, нижчою – паланкові канцелярії, шафарі на військових перевозах, курінні отамани, канцеляристи, рядове козацтво.

Одним з найпоширеніших різновидів директивно-розпорядчої документації, що курсували всередині Вольностей, були *накази*. Серед останніх

¹ Ченцова Н. В. Документи Коша Нової Запорозької Січі як джерело до історії Каетеринославщини. Дис. ... канд. іст. н. – Дніпропетровськ, 1992. – С. 78.

² Головка Ю. І. Особливості створення та різновиди документів митних установ Південної України другої половини XVIII – першої половини XIX століття // Південна Україна XVIII–XIX століття: Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2001. – Вип. 6. – С. 140.

³ Гісцова Л. З. Архів Коша Нової Запорозької Січі // Нариси історії архівної справи в Україні. – К., 2002. – С. 137–144.

⁴ Ділова документація Гетьманщини: Зб. документів. – К., 1993. – С. 32.

можна виділити як власне “приказ”, так і похідні від нього форми – “строгий приказ”, або “крепкий приказ”. Прикладами першого може слугувати наказ Коша бугогардівському полковнику Іванові Глухому від 10 жовтня 1749 р.⁵ та полковнику Інгульської паланки Маркові Великому⁶. Про інші форми цього різновиду директивно-розпорядчої документації свідчать документи полковникам Самарської та Кальміуської паланок від 7 червня 1748 р.⁷, наказ цим же адресатам від 17 лютого 1758 р.⁸.

Крім наказів, поширеними в документальному обігу на Січі були *ордери*. Н. Ченцова серед цього різновиду директивно-розпорядчої документації виділяє *підтверджувальні ордери* (в яких підтверджувалися положення законодавчих актів і вказувалося на необхідність їх виконання), *охоронні* (якими від імені Коша надавалося право на користування землею, угіддями, торговельні операції) та *регулювальні* (видані на основі певних правових норм розпорядження, що торкалися різних питань суспільно-політичного життя)⁹. Класифікуючи ордери, авторка, однак, не показує на конкретних прикладах характерні особливості підтверджувальних та регулювальних ордерів, зосереджуючи увагу лише на охоронних. Взагалі ордери на Січі, які б підтверджували положення законодавчих актів, до сьогодні не відомі. Тому з-поміж ордерів, що мали обіг всередині Запорозьких Вольностей, можна виділити лише *регулювальні* та *охоронні*.

До *регулювальних ордерів*, погоджуючись з думкою Н. Ченцової, слід віднести документи, видані Кошем на основі своїх розпоряджень. Такими, наприклад, є ордери старшинам Війська Запорозького Іванові Домонтовичу та Іванові Чугуєвцю про заборону проводити розслідування щодо зловживань кодацького городского отамана Ничипора Пластуна за 23 лютого 1754 р.¹⁰, полковникам Кальміуської, Самарської, Кодацької, Інгульської та Бугогардівської паланок про розшук втікача-солдата Брянського піхотного полку Івана Фетищева від 7 березня 1766 р.¹¹.

Охоронні ордери видавалися Кошем тим запорожцям, які брали в користування (під нагляд) частину січових угідь: фруктові дерева, байраки тощо. Як слушно зауважувала Н. Ченцова, Кіш видавав ордери самарським і кодацьким жителям про надання їм “въ смотрение” байраків з лісовими масивами на землях Військових Вольностей¹². У справах Архіву Коша Нової Запорозької Січі (АКНЗС) знаходимо цілу низку таких ордерів. Як приклад наведемо ордери від 9 грудня 1772 р. кодацькому полковникові про передачу байраку під нагляд

⁵ Архів Коша Нової Запорозької Січі: Корпус документів 1734–1775. – К., 1998. – Т. 1. – С. 362.

⁶ Там само. – К., 2000. – Т. 2. – С. 590.

⁷ Там само. – С. 215.

⁸ Там само. – К., 2003. – Т. 3. – С. 349.

⁹ Ченцова Н. В. Документи Коша Нової Запорозької Січі... – С. 78.

¹⁰ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 3. – С. 113–114.

¹¹ Там само. – Т. 1. – С. 258–259.

¹² Ченцова Н. В. Документи Коша Нової Запорозької Січі... – С. 78.

козакам Василеві Комину та Микиті Малому¹³ та від 3 грудня 1774 р. тому ж адресатові про передачу балок під нагляд новокодацьким жителям¹⁴.

Інструкції. Як з'ясував В. Горобець, у Гетьманщині інструкція визначала статус службових та уповноважених осіб, містила офіційні регламентації щодо здійснюваних заходів, дій і т. ін.¹⁵. На Запорозжжі, судячи із джерел, інструкції мали аналогічну функцію. Зокрема, ці документи висилалися до депутатів у слідчі комісії та до керівників загонів, споряджених на пошуки гайдамаків. Збереглися, наприклад, інструкції депутатам, призначеним до Прикордонної брацлавської комісії, запорозьким старшинам Дмитрові Романовському і Григорію Якимову від травня 1755 р.¹⁶, представникам від Війська Запорозького Павлові Іванову та Гаврилові Шарому, відрядженим до фортеці Святої Єлизавети для участі в слідстві над полковником Бугогардівської паланки Федором Легою та над поручиком Кологривовим, датовані 2 листопада 1754 р.¹⁷.

Універсали в добу Нової Січі надсилалися Кошем по Вольностях з повідомленням про вибори нової паланкової старшини. На відміну від ордерів чи наказів, в універсалах адресатом виступає не паланковий полковник зі старшиною, а загалом все населення запорозької території і конкретно тієї частини паланки. Як приклад можна навести універсал за 1758 р. про вибори нової паланкової старшини в Самарську паланку¹⁸ або за 1772 р. про призначення старшини у Протовчанську паланку¹⁹.

Виконавчу документацію Коша репрезентують донесення, рапорти, уклони, прохання, чолобитні, відповіді (“ответы”). Характерною особливістю цього виду документації є те, що вона надходила від нижчих установ до вищих.

Донесення в діловій документації Коша представлені у двох видах: *власне донесення* та *позови*. Власне донесення відбивають офіційне списування “нижчої” установи з “вищою”, як-от Військової канцелярії Коша з київською губернською канцелярією, генерал-губернатором тощо. Такими, зокрема, є донесення Коша київському генерал-губернаторові М. Леонтєєву про відсутність на Січі втікачів з Криму від 13 листопада 1747 р.²⁰; київській губернській канцелярії, гетьману Розумовському та Генеральній військовій канцелярії від 5 травня 1754 р. про відправлення козацької депутації для отримання платні²¹; депутатів від Запорозжжя в Бахмутській слідчій комісії

¹³ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 136. – Арк. 33.

¹⁴ Там само. – Спр. 356. – Арк. 4зв.

¹⁵ Ділова документація Гетьманщини. – С. 36.

¹⁶ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 378.

¹⁷ Там само. – Т. 3. – С. 720.

¹⁸ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 1.

¹⁹ Там само. – Спр. 293. – Арк. 17.

²⁰ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 414.

²¹ Там само. – Т. 2. – С. 71–72.

Кошеві про недоцільність їхнього перебування в Бахмуті без свідків і з проханням дозволити повернутися на Січ (від 27 січня 1752 р.)²²; полковника Бугогардівської паланки Івана Глухого кошовому про напад польського загону під керівництвом уманського полковника Станіслава Костки-Ортинського від 15 вересня 1749 р.²³.

Позови, на відміну від власне донесень, надходили від фізичних осіб, причому не лише від запорожців, а й від мешканців Гетьманщини, Нової Сербії тощо. Тематика позовів охоплювала кримінальні справи: грабунок, викрадення людей. Адресатами позовів була Військова канцелярія Коша²⁴. Значення форми даного різновиду виконавчої документації присутнє в різних варіаціях. Найпоширенішими є такі форми, як “покорное доношение” та “покорнийше доношение”. Проте зустрічаються й “нижайше доношение” (донесення Кошеві полковника Самарської паланки Петра Торського від 10 липня 1756 р. або Коша гетьману Розумовському за 31 серпня цього ж року), “всеижайше доношение” (донесення жителя села Самарчик Дмитра Лелітки в Кіш з проханням захистити його від зловживань старосамарського сотника Івана Березана від 19 липня 1757 р.) або просто “доношение” (донесення депутатів від Січі в Старосамарській комісії від 1 липня 1752 р.)²⁵.

Серед *рапортів* (погоджуючись з думкою Ю. Головка) слід виділити *регламентовані, рапорти про виконання та рапорти про отримання* розпоряджень²⁶.

Регламентовані рапорти. У випадку із Запорожжям це рапорти, що торкалися різноманітних сторін суспільно-політичного життя Вольностей. Регламентованими, зокрема, є рапорт за 9 квітня 1748 р. від запорозьких депутатів у Бахмутській слідчій комісії Кошеві про роботу та ускладнення, що виникли в ході слідства²⁷, або рапорт військового отамана Григорія Лобуровського в Січ про встановлення нагляду за старосамарським сотником Іваном Березаном у зв'язку з порушенням ним заборони на винокуріння, датований 11 листопада 1757 р.²⁸.

Рапорти про отримання є документами, що посилалися у відповідь на надіслані ордери чи накази з повідомленням про одержання останніх. Такими документами, зокрема, є рапорти Коша київському генерал-губернаторові М. Леонтєву про одержання копії свідчення козака-гайдамаки Івана Ляха від 15 липня 1749 р.: “Ордеръ вашего превосходительства... мною с товариствомъ 14 числь полученъ”²⁹ та за 2 травня цього ж року про отримання ордера з

²² Там само. – С. 460.

²³ Там само. – Т. 1. – С. 359.

²⁴ Там само. – Т. 2. – С. 301–304.

²⁵ Там само. – Т. 3. – С. 35, 192, 209, 303.

²⁶ Головка Ю. І. Особливості створення та різновиди документів митних установ... – С. 140.

²⁷ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 2. – С. 203.

²⁸ Там само. – С. 340.

²⁹ Там само. – Т. 1. – С. 319.

наказом допомогти секунд-майорові Олександрові Никифорову у проведенні слідчої комісії між запорожцями й татарами³⁰.

Рапортами про виконання звітувалися про виконання розпоряджень. Наприклад, у рапорті Військової канцелярії від 9 січня 1754 р. в київську губернську канцелярію повідомлялося про вжиття заходів щодо виконання ордера канцелярії стосовно наїздів запорожців на прикордонні території сусідніх держав; у рапорті Коша Розумовському від 19 листопада 1754 р. – про вжиття заходів для виконання ордера гетьмана від 3 жовтня цього ж року щодо встановлення постійних постів на кордоні з Кримським ханатом³¹. Як і у випадку з іншим різновидом виконавчої документації, в рапортах подибуємо різноманітні варіації вказівки цієї форми документа. Найпоширенішими, як можна побачити, були такі варіанти, як “покорний” або “покорнийший репортъ”, рідше просто “репортъ”.

Особливістю таких різновидів виконавчої документації, як *прохання* та *чолобитні*, є те, що дані документи надсилалися з Військової канцелярії до найвищих установ та осіб у Російській імперії, таких як Сенат, гетьман К. Розумовський та імператриця³².

Різновидом виконавчої документації можна вважати і *уклони* та *відповіді*. Поодиноким прикладом тут є документ від військового товариша козака Івана Кухаревського, надісланий кошовому Григорію Федорову в 1762 р.³³. *Відповіддю* слугує, зокрема, документ від старокодацького духовного намісника Стефана Андреєва, адресований кошовому отаману, від 16 березня 1762 р.³⁴.

Серед *засвідчувальної документації* слід виділити такі різновиди документів, як атестати, паспорти, подорожні, свідоцтва, білети, інструменти, розписки, підписки, відписки, квитанції, довідки, заповіти, ухвали, віничні пам’ятки.

Атестати в діловій документації Коша можна поділити на два види: *звичайні* та *прохальні*. *Звичайні атестати* надавалися запорожцям, які мешкали поза межами Вольностей, або особам, котрі за свою підтримку козацтва були зараховані до числа товариства, – перекладачі від Колегії закордонних справ на Микитиному, вище військове командування і т. д. Як приклад наведемо атестати, видані козаку Григорію Щербині від 14 серпня 1759 р., котрий “оженясь в Малой Росии жительствоуеть” і прохав для підтвердження своєї служби цього документа, перекладачеві на Микитиному Іллі Муратову за серпень 1761 р., де лише описувалася діяльність цієї особи як перекладача³⁵, або Григорію Потьомкіну, виданий у 1772 р. як підтвердження його зараху-

³⁰ Там само. – С. 279.

³¹ Там само. – Т. 3. – С. 610, 637.

³² ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 156. – Арк. 1–1зв.; Спр. 175. – Арк. 8; Спр. 201. – Арк. 66–66зв.; Спр. 242. – Арк. 87; Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 445; Т. 2. – С. 35.

³³ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 112. – Арк. 11.

³⁴ Там само. – Арк. 52.

³⁵ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 468, 504–505.

вання до числа запорожців у Кушівський курінь³⁶. Тобто звичайні атестати були лише підтвердженням служби у Війську Запорозькому.

Прохальні атестати видавалися запорожцям, які перебували у складі Війська, однак бажали закінчити службу на Запорозжжі й мешкати в інших регіонах. На відміну від звичайних атестатів, в основній частині формуляра цих документів прописано не залишити козака без служби в тих регіонах, де він буде мешкати. Зокрема, в атестатах козаків Тимофія Вишневецького від 25 вересня 1757 р., Леонтія Синьогуба за 30 жовтня цього ж року, Дем'яна Перехриста від 27 травня 1758 р. зазначено прохання не залишити даних осіб "без роботи"³⁷.

Як і атестати, кошові *паспорти* можна поділити на два види: *закордонні* та *внутрішньокошові*. *Закордонні паспорти* видавалися запорожцям, які вирушали у своїх справах за межі Вольностей; у цих документах відзначалися дані про особу, якій видавався паспорт: місце проживання, ім'я та прізвище, вид транспорту, місце призначення, термін відбуття та прохання не чинити перешкод. За таким зразком, наприклад, складені паспорти запорозькому козаку Іванові від 16 січня 1761 р., який вирушав до Гетьманщини³⁸, а також запорожцям Павлу Меркотаню та Федорові Головку від 8 травня 1748 р.³⁹.

Про *внутрішньокошові паспорти* відомості дуже обмежені. Відомо, що термін дії таких паспортів становив близько року. В інструкції Коша полковникові Дмитру Стягайлу, писареві Якову Дону та осавулові Харку Ведерку, які здійснювали об'їзд по паланці в 1758 р., вказано, що, крім складання перепису населення та опису господарства, вони мали також слідувати, щоб кожен отримав від Коша "годовье пашпорти"⁴⁰. Очевидно, щороку треба було змінювати паспорт. Окрім того, видача цих паспортів, очевидно, перебувала виключно в відомстві Військової канцелярії, принаймні не зустрічаємо свідчень про видачу цих документів у паланках. Мабуть, внутрішньокошові паспорти видавались лише для посвідчення особи, на відміну від закордонних паспортів, де вказувались мета поїздки, транспорт, термін перебування, і використовувались як протидія гайдамацькому рухові. Однак це є лише припущення, оскільки зразків формулярів таких паспортів не виявлено.

Подібними до паспортів є *подорожні*, які теж засвідчували дозвіл на проїзд. Виявлено поки що один документ цього різновиду: подорожню полковому старшині Макару Ногаю на проїзд до Санкт-Петербурга від 24 жовтня 1765 р.: "чего и сия подорожня с Коша Войска Запорожского Низового при войсковой печати ему Нагаю дана"⁴¹.

³⁶ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 112. – Спр. 76. – Арк. 1.

³⁷ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 458, 460, 461.

³⁸ Там само. – С. 486.

³⁹ ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8894. – Арк. 2.

⁴⁰ Там само. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 58. – Арк. 2.

⁴¹ Там само. – Спр. 175. – Арк. 169.

*Білет*и були двох різновидів. Перший різновид білетів засвідчував особу. Наприклад, служителю Військової канцелярії Захарію Пирогову на проїзд вгору по р. Дніпро у справах видано білет, яким запорозьким постовим командам наказувалося не чинити перешкод даній особі, а надати двоє коней з провідником: “Для чего и сей быллет съ Войсковой канцелярии данъ в благополучномъ мисти при Бугу”⁴². Відзначимо, що у вересні 1756 р. гетьман Розумовський наказував запорожцям “по числу имиющихся у них служителей, на каждого имя дасть билети, дабы они в случае послитки в Сичъ и другие миста внутрь запорожскихъ дачъ за нуждами оние для обявления гди надлежить давать могли”⁴³.

*Білет*и як дозвіл закріплювали право на використання природних ресурсів Вольностей тим особам, які не належали до когорти запорозького козацтва. На жаль, ще не вдалося виявити ці білет

и, однак про існування такої документації свідчать і інші джерела. В одному зі своїх листів за березень 1759 р. комендант фортеці Святої Єлизавети Ф. Юст прохав кошову адміністрацію дозволити його людям наловити риби на території Запорожжя: “то дабы неоткого препятствия чинено не было, вась моего благодетеля (кошового отамана. – І. С.) прошу о беспрепетсвенном ловле рыбы в ваших местах приказать учинить билетъ”⁴⁴. Про видачу Кошем таких білетів свідчить лист кошового отамана до секунд-майора Карла фон Бранта від 20 липня 1767 р. про дозвіл на вирубування лісу в Самарській Товщі: “Ваше ж высокоблагородие при отправки туда подвод благоволите приказать явится подводчикам въ оногo самарского полковника для взятия на то билета, ибо без оногo ихъ к набратию техъ дровъ и валежнику допущено небудет”⁴⁵.

Особливістю такого різновиду засвідчувальної документації, як *інструмент*, є те, що він оформлявся виключно по завершенні слідчих комісій між Запорожжям та Кримом і фіксував примирення даних суб’єктів: “И по заключении сего болие запорожскимъ козакамъ в противность блаженногo вечного мира обидь, набеговъ, грабительствъ от всихъ татаръ чинено не было, и во вирность сего доброволно учиненогo инструмента подписуемся”⁴⁶. Маємо декілька зразків інструментів⁴⁷.

Розписки, як один з різновидів засвідчувальної документації, засвідчували сплату боргу та повернення викрадених речей. Тому даний різновид документації можна поділити на *боргові (векселі)* та *речові розписки*.

Векселі, або *боргові розписки*, склалися особою, що брала в борг у кредитора із зобов’язанням його повернути. В АKNЗС зустрічаються позо-

⁴² Там само. – Спр. 324. – Арк. 169.

⁴³ Там само. – Спр. 28. – Арк. 14зв.

⁴⁴ Там само. – Спр. 49. – Арк. 78.

⁴⁵ Там само. – Спр. 29. – Арк. 265зв.

⁴⁶ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 2. – С. 372.

⁴⁷ Там само. – С. 370–372; ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 139. – Арк. 176–176зв.

ви боргового характеру з пред'явленням відповідних векселів⁴⁸. У них вказується число, місяць та рік позики, сума, зазначення місця виплати боргу, підпис свідків та зобов'язання у разі невиплати боргу⁴⁹. Відповідно Військова канцелярія Коша, залежно від обставин, могла вирішити справу на користь позивача або опротестувати даний вексель (наприклад, у разі неможливості знайти особу, що взяла в борг)⁵⁰.

Як приклад *речових* наведемо розписки від 1 листопада 1751 р. жителя Миргородського полку Стефана Іваненка “тринадцяти куриннимъ атаманамъ росписку втомъ, что от нихъ атаманов за пограбленную гайдамаками прошлого 1750 года на Кодими худобы, денегъ 32 рубли и опознатих три воли принял. И впред их атаманов, нивчемъ не долженъ турбовать”⁵¹, тазарівського намісника Семена Яковлева про повернення йому викрадених речей⁵², старосамарських жителів про щорічну сплату 100 рублів за користування запорозькими угіддями⁵³.

Подібну функцію в діловодстві Коша відігравали *підписки*. Даний різновид документації можна поділити на підписки *боргові*, *інформаційні* та *про невіїзд*. Прикладом перших може слугувати підписка від 11 жовтня 1758 р. жителя Карасіївського Пилипа про повернення пограбованих запорожцями речей⁵⁴. Боргові підписки дуже нагадують інший різновид засвідчувальної документації – розписки.

До *інформаційних* слід віднести такі документи, в яких подавалися різноманітні свідчення. Такими зокрема є підписка старшини про негідну поведінку полкового сотника Миргородського полку Василя Зарудного, образу честі кошового отамана Павла Іванова, військового писаря Дмитра Романовського й колишнього кошового Якіма Ігнатовича Малого, від 30 червня 1752 р.⁵⁵, та підписка запорозького купця Григорія Приблуди, дана у Військовій канцелярії, що він бачив двох запорозьких козаків у полоні в турецького урядовця в місті Амастрі в Анталії, за 16 червня 1752 р.⁵⁶.

Серед *підписок про невіїзд* наведемо документ від козака Переяславського куреня Петра Шабельника про невіїзд із Січі на час роботи слідчої комісії, датований 28 листопада 1752 р.: “Я, ниже подписанный, далъ сию подписку в канцелярию Войскову Запорожского Низового Войска в томъ, чьто по имеючомуся ко мни и к Савранским, Конеловского куреня козакам, о шабли опознаной ханьским человиком Алием в Бакъцисарае в запорожского атамана Чуба, имию я из Сичи до будущей Слудственной о обидних съ обоихъ

⁴⁸ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп.1. – Спр. 213. – Арк. 5–5зв.

⁴⁹ Там само. – Арк. 5.

⁵⁰ Там само. – Арк. 5–5зв.

⁵¹ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 2. – С. 599.

⁵² ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 104. – Арк. 82.

⁵³ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 3. – С. 376–377.

⁵⁴ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 21.

⁵⁵ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 2. – С. 608.

⁵⁶ Там само. – С. 564.

запорожской и татарской сторонъ дилах, такъ же и о више писанной шабли комиссии никуда не отлучатись”⁵⁷.

Ще одним документом, подібним до розписок та підписок, є *відписки*. Поодинокую такою відпискою є документ, наданий підпоручику Літуновському про отримання платні від 5 грудня 1771 р.: “1771 году декабря 5 дня ись Коша Войска Запорожскаго Низового дана сия отписка”⁵⁸.

Дуже нагадує розписки, підписки та відписки такий різновид, як *квитанції*. Таким документом зокрема є “Квитанция. 1771 года октября 6 дня ис Коша Войска Запорожского Низового, данна с подписом и войсковою печатью полтавскому мещанину Павлу Руденку” про отримання від останнього продовольства⁵⁹.

Довідки – ще один різновид засвідчувальної документації, що функціонували в документальному обігу Коша. Про існування довідок свідчить документ, складений у березні 1766 р., про перебування козаків Андрія Кобижчі і Федора Плохути у Нижчестеблівському та Вищестеблівському куренях: “А Вишестеблеевского Федор Плохута прошлого 1765 году восени взяли пашпортъ чумаковать в Русь в разные места. Каково ж именно временны онъ Плохута пашпортъ бралъ, по куреню за отлучкою атамана справки взяли niskимъ, також и где нини онъ Плохута находится в курени неизвестно”⁶⁰. Ще одним прикладом може слугувати довідка про втікачів з Росії, котрі переховувалися в зимівниках Крилівського та Щербенівського куренів, від 9 січня 1755 р.⁶¹.

З-поміж такого різновиду документації, як *свідоцтва*, слід виділити *подорожні та свідоцтва, що засвідчували службу*. Доказом існування *подорожніх свідоцтв* є свідоцтво, видане запорожцю Степанові Самойловичу, що в липні 1766 р. перебував у військовому секвестрі, і по “прошенію находящогось Святотроицкого ево Кирымского монастыря монаха на его вещание в оной монастырь одно отпущень, в чему ему Самойловичу в Войсковой Войска Запорожского Низового канцелярии свидителство дано”⁶².

До *свідоцтв, що засвідчували службу*, належать свідоцтва, які документально підтверджували проходження тим чи іншим козаком служби у Війську Запорозькому, де характеризувалася діяльність козака під час перебування на Запорожжі. Прикладами таких документів можуть бути свідоцтва, видані козакові Рогівського куреня Івану Тупиці від 19 червня 1762 р.⁶³ або товмачу турецької мови Василю Петровичу за 4 вересня 1761 р.: “Свидытелство. Из Коша Воиска Запорожского Низового дано сие свидытелство Васылю Петровичу. Онъ Васыл Петровичъ начал жит в Сичи с 1759 года, и меж-

⁵⁷ Там само. – С. 500.

⁵⁸ ЦДАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 300. – Арк. 38.

⁵⁹ Там само. – Арк. 18.

⁶⁰ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 264.

⁶¹ Там само. – Т. 3. – С. 473.

⁶² ЦДАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 192. – Арк. 49.

⁶³ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 524.

ду темъ многие касающіеся к Кошу интиресніе надабности по знанию турецкого языка употребляемъ былъ, и через все тое zde бытие вель себе честно, постоянно, безъ порока и малейшего. Очемъ в засвидетелствование за подписаниемъ воисковою печатью сые ствержаемъ”⁶⁴. Фактично свідоцтва були паралеллю атестатів.

Надзвичайною рідкістю в січовому діловодстві є *ухвали*. Наразі знайдено поки що лише один такий документ – ухвалу Військової Ради від 3 січня 1775 р. про виділення на утримання начальника січових церков Володимира Сокальського певної суми грошей з військового скарбу⁶⁵. Можна припустити, що ухвали не були особливо поширеним різновидом засвідчувальної документації.

Останнім різновидом засвідчувальної документації є *вінечні пам’ятки* особам, котрі одружувалися. Вінечні пам’ятки видавалися лише паланковими канцеляріями та старокодацьким христовим намісником, оскільки ніде не зустрічаємо відомостей про продукування аналогічних документів Військовою канцелярією⁶⁶. Вінечна пам’ятка була своєрідною довідкою про одруження, а також про те, що особи, які одружуються, не є родичами.

Серед **обліково-статистичної** документації слід виділити переписи, описи, реєстри та журнали.

Переписи, або *іменні списки*, козаків укладалися з різних приводів. За приклад може слугувати загальний перепис Війська Запорозького, що був зроблений у середині 50-х років XVIII ст. на вимогу гетьмана К. Розумовського⁶⁷. Спочатку запорожці надали дані лише про військових та полкових старшин і служителів, а згодом й іменні списки козаків по куренях⁶⁸. Ще одним прикладом є перепис запорожців, які перебували в поході в 1770 р.⁶⁹, або списків запорожців по кожному куреню⁷⁰. Т. Кузик вдалося також віднайти іменний список померлих під час епідемії на Січі в 1760 р., складений 28 грудня цього ж року⁷¹. Цінність також становить список полкової та військової старшини від 24 вересня 1769 р.⁷².

Описи або *відомості* висвітлювали господарський та демографічний стан по Вольностям. Прикладом такого опису, зокрема, є відомість про збір податків у Самарській паланці за 1758 р. з посполитих⁷³. У ній вказано рік

⁶⁴ Там само. – С. 508.

⁶⁵ Там само. – С. 198.

⁶⁶ Там само. – К., 2006. – Т. 4. – С. 399–400.

⁶⁷ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 5–5зв.

⁶⁸ Там само. – Арк. 30–197.

⁶⁹ Там само. – Спр. 246. – Арк. 2–140.

⁷⁰ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 170–171.

⁷¹ Кузик Т. Про захворюваність та смертність в Запорізькій Січі в середині XVIII ст. // Наукові записки: Зб. праць молодих вчених та аспірантів. Тематичний випуск “Біографічна некрополістика в контексті сучасної історичної науки. Джерела та результати досліджень”. – К., 2002. – С. 223–224.

⁷² ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 247. – Арк. 236зв.

⁷³ Там само. – Спр. 52. – Арк. 7.

збору, населений пункт, число тяглих та піших посполитих, загальну їхню чисельність та суму випланих грошей⁷⁴.

У *ресстрах* перелічувалися майно, пограбоване татарами у запорожців та мешканців інших регіонів⁷⁵, несплачені суми боргу⁷⁶, подарунки та листи до російських вельмож та вищого командування⁷⁷ та ін. Останній різновид реєстрів надзвичайно важливий для реконструкції первісного складу документації Запорожжя.

У *журналах* фіксувалася інформація насамперед облікового характеру – номери та короткий зміст документів, які “виходили” з Коша, короткий зміст справ, що розглядалися Похідною Військовою канцелярією по паланках, тощо. Тому серед цього різновиду обліково-статистичної документації можна виділити такі журнали: *реєстрації вихідних документів, реєстрації виданих атестатів, нападів татар та гайдамаків, судовий журнал, журнал хворих та померлих на час епідемії та журнал діяльності депутатів у слідчих комісіях*.

Прикладом *журналу реєстрації вихідних документів* може слугувати журнал за січень та березень 1759 р.⁷⁸. Даний журнал вівся у вигляді таблиці, в першій графі якої проставлялося число, у другій порядковий номер виходу документа, в третій вказувався місяць та вписувалися особи, котрим надавався чи відсилався документ⁷⁹. Стосовно *журналу реєстрації виданих атестатів* як приклад наведемо журнал атестатів, виданих російському командуванню на початку 1770-х рр.⁸⁰. У цьому журналі фіксувалися вступ у товариство, приписка до куреня, порядковий номер виданого атестата та особа, що отримала даний документ⁸¹.

Про існування *журналу нападів татар та гайдамаків* свідчить журнал за 1763 р., де як “постраждали” представлені не лише запорозькі козаки, а й мешканці інших регіонів⁸². У ці журнали вписувалися постраждалі особи, дата та обставини справи і викрадені речі та зазначалася сума збитку в карбованцях та копійках⁸³.

Судовий журнал представлений фрагментом з 17 листопада по 13 грудня 1774 р., що вівся при Похідній Військовій канцелярії під час подорожі останньої по паланках⁸⁴. Як слушно зауважив І. Грозовський, туди вписувався зміст усіх вирішених судових і адміністративних справ, а також ордерів, які

⁷⁴ Там само. – Арк. 7.

⁷⁵ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 2. – С. 515.

⁷⁶ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 102. – Арк. 13.

⁷⁷ Там само. – Спр. 156. – Арк. 6–7, 10–10зв.; Спр. 201. – Арк. 85–85зв.; Спр. 221. – Арк. 14–14зв.; Спр. 247. – Арк. 291–291зв.

⁷⁸ Там само. – Спр. 29. – Арк. 32–32зв.; Спр. 49. – Арк. 85–85зв.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Там само. – Спр. 232. – Арк. 18, 222–223, 243–244.

⁸¹ Там само. – Арк. 18.

⁸² Там само. – Спр. 130. – Арк. 35–36зв.

⁸³ Там само.

⁸⁴ Там само. – Спр. 356. – Арк. 2–14.

були видані з Коша паланковим полковникам: кодацькому – Якиму Святому, самарському – Саві Кобезчину, протовчанському – Харкові Чепізі, орільському – Саві Цепедризі, військовому судді Павлові Головатому та осавулові Степану Гелехові⁸⁵. Як видно з фрагмента, до журналу вносилися число, порядковий номер документа, місяць та короткий зміст документа або сам документ повністю⁸⁶.

Журнал хворих та померлих на час епідемії не дійшов до нашого часу, принаймні формуляр останнього поки що не знайдено, однак про його наявність при січовому діловодстві дізнаємося з інших джерел. Зокрема, про журнал обліку хворих сигналізує “известие” Коша в Новосіченський ретранжамент за листопад 1760 р., де, даючи пояснення стосовно підозрілої смерті одного з козаків, старшина коментувала, що “по справки в канцелярії войскової з запискою журналомъ явилось”, що причиною смерті запорожця не було епідемічне захворювання⁸⁷. Про ведення на Січі журналу померлих під час епідемій згадує у своєму рапорті за 3 листопада 1760 р. капітан одного з російських полків Григорій Межуєв⁸⁸. Очевидно, на підставі цього журналу і був складений реєстр померлих від епідемії на Січі упродовж жовтня – грудня 1760 р., де зазначені імена та прізвища козаків та ознаки хвороби⁸⁹.

Під час діяльності слідчих комісій вівся *журнал діяльності депутатів*. Одним з таких документів є журнал записів слідчої комісії з Кримом про хід переговорів між депутатами від Війська Запорозького і татар за 6 січня 1754 р.: “Журналь происходящим при татарской комисии действи и разговорамъ. 1754 года генваря с 1-х числь”⁹⁰.

Інформаційно-публікаторську документацію можна поділити на *зовнішньокошову* та *внутрішньокошову*.

Зовнішньокошовими різновидами цього виду документації є *промеморії, пропозиції, вимоги, повідомлення, бачення, об’яви*. Особливістю зовнішньокошових різновидів інформаційно-публікаторської документації є те, що за нею списувалися рівні за субординацією інстанції.

Через *промеморії* січовики зносилися з російськими полками, установами Нової Сербії та Слов’яносербії, полками Гетьманщини, слобідськими полками, слідчими комісіями. Підкреслимо, що особливістю промеморій, як правило, є те, що через дану форму документації провадили зносини офіційні установи суб’єктів, що списувалися⁹¹. Однак зустрічаються також промеморії, в яких адресатами або адресантами виступають особи⁹².

⁸⁵ Грозовський І. М. Право Нової Січі (1734–1775 рр.). – Харків, 2000. – С. 90.

⁸⁶ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 356. – Арк. 2–14.

⁸⁷ Там само. – Спр. 86. – Арк. 73–73зв.

⁸⁸ Там само. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 3554. – Арк. 119зв.

⁸⁹ Кузик Т. Про захворюваність та смертність в Запорізькій Січі... – С. 220–223.

⁹⁰ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 3. – С. 427.

⁹¹ Там само. – С. 502, 302, 680; Т. 1. – С. 255.

⁹² Там само. – Т. 3. – С. 473; Т. 2. – С. 177.

Подібними до промеморій за своїм формуляром є *пропозиції*. За цим різновидом інформаційно-публікаторської документації запорожці провадили документообіг з російськими полками та їхнім офіцерським складом, сотенним правлінням Гетьманщини⁹³. Ю. Головка, досліджуючи особливості створення та різновиди документів митних установ Південної України другої половини XVIII ст., відносить даний різновид документації до директивно-розпорядчої⁹⁴. Свою думку дослідниця обґрунтовує тим фактом, що пропозиції керівництва найчастіше виконувалися підлеглими⁹⁵. У випадку із Запорожжям дане твердження не є правильним.

Однією з форм зносин між рівними за субординацією суб'єктами були *вимоги* – “*требования*”, за допомогою яких Запорожжя списувалося з російськими полками. Як приклад наведемо вимоги обер-офіцерові переволочанського магазину прапорщику Федорові Черникову від 13 жовтня 1755 р.⁹⁶, підпоручику Петрові Чапличину від 15 квітня 1760 р.⁹⁷, прапорщику Старосамарського ретранжаменту Вербіну за 13 квітня 1771 р.⁹⁸.

Дещо інша картина простежується у зносинах через вимоги з Гетьманщиною. Як приклад наведемо діловодний конфлікт між депутатами із Запорожжя та Гетьманщини в Старосамарській комісії у 1752 р. з приводу того, що представники Гетьманщини надіслали запорожцям вимогу: “Чтоже изволите требованиемъ почитать во уничтожение чести Войска Запорожского Низового, и намъ от того поручено писать, того какъ с писма требователного вашего является, не в приличии писать состояло, ибо в инструкции вамъ даной, какъ в томъ же вашемъ требователномъ писми упоминаете, сообщение указано имить, а не требование”⁹⁹. Це наштотує на думку, що у зносинах між Січчю та Гетьманщиною вимоги трактувалися як різновид директивно-розпорядчої документації.

Повідомлення у запорозькому діловодстві зустрічаються двох видів: “*известия*” та “*сообщения*”. Перші, як правило, були відповідями на вимоги. Таким, зокрема, є “*известие*” як відповідь на вимогу Новосіченського ретранжаменту за листопад 1760 р.¹⁰⁰ або миргородському сотникові Василю Зарудному за 1756 р.¹⁰¹. “*Сообщения*” використовували в документальному обігу Коша, з одного боку, та російських полків і слідчих комісій – з другого.

⁹³ Там само. – Т. 1. – С. 427; Т. 2. – С. 54; Швидько Г. К. Документи канцелярії Новоросійської губернії до історії Запорозької Січі напередодні її ліквідації // Південна Україна XVIII–XIX століття. – Запоріжжя, 1998. – Вип. 3. – С. 35; ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 104. – Арк. 46.

⁹⁴ Головка Ю. І. Особливості створення та різновиди документів митних установ... – С. 139.

⁹⁵ Там само. – С. 140.

⁹⁶ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 2. – С. 97.

⁹⁷ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 138.

⁹⁸ Там само. – Спр. 304. – Арк. 37.

⁹⁹ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 3. – С. 42–43.

¹⁰⁰ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 86. – Арк. 73.

¹⁰¹ Там само. – Спр. 28. – Арк. 10–11.

Зокрема, “сообщениями” є документи від 30 жовтня до коменданта Новосіченського ретранжаменту Василя Арестова та від 29 листопада 1757 р. до поручика новосіченського магазину Петра Ковенєва¹⁰².

Рідше зустрічаються *об'яви* – “*объявление*” як послання у відповідь на “сообщения”. Такими відповідями є “объявления” від 6 та 13 липня 1752 р.¹⁰³, “объявление” також було надіслане 8 серпня 1769 р. староберезанському сотникові О. Веридарському як відповідь на його рапорт¹⁰⁴, а також якомусь пану Єршову – на повідомлення¹⁰⁵.

До *внутрішньокошових* різновидів інформаційно-публікаторської документації можемо віднести *свідчення*, *меморіали* та *екстракти*.

Свідчення в діловій документації Коша можна поділити на три види: *судові*, *допити полонених* та *розвіддані*. Перші – це протоколи допитів осіб, причетних до злочинів, з числа запорозького козацтва або з Гетьманщини, Правобережної України, російських полків. Як приклад можна навести свідчення запорожця Савки Брехливого за 27 січня 1761 р. (“1761 году генваря 27 дня содержащийся в Войсковой пушкарне воръ куринний Иркилевский Савка Брехливый допросомъ показаль”¹⁰⁶) або козаків-гайдамак Григорія Шапошниченка, Василя Товстонога, Дениса Нещасного про участь у пограбуваннях¹⁰⁷.

Під час військових дій до категорії свідчень попадали й *допити полонених*. Поодиноким прикладом таких свідчень є документ від 12 червня 1769 р., де відображено результати допиту турецького полоненого: “1769 году июня 12 дня плинних командою Запорожского Войска на Низу реки Днепра на судахъ турков, единъ турчинъ именуемий Усейнь в Войсковой Войска Запорожского Низового канцелярии показаль”¹⁰⁸.

Розвідданими були свідчення, зібрані запорожцями на території Кримського ханату та Правобережної України: “Прошлого августа 7 дня 1753 году отправлений в кримскую и польскую области, посланий в Крым козак куреня Корсунского Иванъ Швидкий поворотясь в Войсковую Войска Запорожского Низового канцелярию такую сказку даль”¹⁰⁹; “Посланой к хану кримскому с листами, паче ж для секретныхъ разведиваний запорожски полковой старшина Тимофий Долмать за поворотомъ в Войсковой канцелярии сказкою объявилъ”¹¹⁰.

Екстракти коротко передавали сутність справ. Таким, зокрема, є “Экстрактъ виписанни из дила Украинского корпуса Ливенского полку

¹⁰² Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 2. – С. 127, 160, 487, 565.

¹⁰³ Там само. – С. 472.

¹⁰⁴ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 247. – Арк. 143.

¹⁰⁵ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 2. – С. 757.

¹⁰⁶ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 157.

¹⁰⁷ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 372–374.

¹⁰⁸ ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 247. – Арк. 6.

¹⁰⁹ Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11646. – Арк. 4.

¹¹⁰ Там само. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 139.

драгуна Филиппа Черникова”¹¹¹ або фрагмент екстракту однієї зі справ при Похідному Коші від 12 червня 1770 р.¹¹², де по пунктах розкрито хід розгляду даних справ.

Схожим на екстракт є інший різновид інформаційно-публікаторської документації – *меморіал*. Одним з кількох виявлених документів є меморіал, складений полковим старшиною Степаном Роменським на честь перемоги над турецько-татарським військом у 1770 р.¹¹³. Як і у випадку з екстрактами, цей документ складено по пунктах, де висвітлюється хід кампанії¹¹⁴.

Листи запорожців можна поділити на два види: *дипломатичні* та *приватні*. Перші використовувалися в документальному обігу з кримськими сановниками, урядовцями Польщі, Нової Сербії, вищими посадовими особами Російської імперії. Ознакою цієї групи листів є різні варіації початкових протоколів формуляра документа залежно від того, яку посаду обіймав адресат у державі. Це можна побачити на прикладі зносин з Кримським ханатом, Польщею, Новосербією та слобідськими полками, де залежно від “ніші” в державі чи регіоні вжито певний варіант початкового протоколу листа¹¹⁵.

Приватне листування запорожці вели з родичами та знайомими, які перебували як у Вольностях, так і поза їхніми межами. У справах АKNЗС відображено такий різновид листування. Як приклад наведемо листування кошового П. Калнишевського з лубенським полковником Іваном Кулябкою, бунчуковим товаришем Андрієм Полетикою, племінниками кошового Йосипом Калнишевським та Савою Бутенком¹¹⁶.

Аналогічно і *цидули* – короткі записки перебували як у внутрішньому, так і в зовнішньому обігу. Прикладом “зовнішніх” цидул може слугувати документ Коша київському митрополиту Гавриїлу за березень 1774 р., де адресат стає відомим лише зі змісту¹¹⁷. Про те, що цидули вживалися часто, свідчить зміст даного документа, де відзначено, що “таковы цидули приложени къ преосвященнымъ членамъ Святейшаго синода и архиепископамъ тверскому, кашинскому и архимандриту Свято-Троицкия Сергиевы лавры Платону, санкт-питербурскому Гавриилу, псковскому и рижскому Иннокентию”¹¹⁸. Прикладами внутрішньокошових є цидули Івана Чугуєвця до кошового отамана Григорія Федорова за 23 серпня 1761 р.: “Посилаю вам, милостивим отцам, Григорию Федоровичу – икону святая Софии, а Петру Калнишевскому – святого Дмитрия

¹¹¹ Там само. – Спр. 128. – Арк. 70–71.

¹¹² Там само. – Спр. 257. – Арк. 164–166.

¹¹³ Там само. – Спр. 248. – Арк. 115–116зв.

¹¹⁴ Там само.

¹¹⁵ Там само. – Спр. 30. – Арк. 48, 219; Спр. 45. – Арк. 37; Спр. 73. – Арк. 4, 5; Спр. 77. – Арк. 71, 51, 57; Спр. 80. – Арк. 61; Спр. 105. – Арк. 68; Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 294; Т. 2. – С. 405; Т. 3. – С. 542, 537.

¹¹⁶ *Гісцова Л. З.* Архів Коша Запорозького. Приватне листування Калнишевського // Київська старовина. – 1992. – № 3. – С. 13–21; ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 2–164.

¹¹⁷ Архів Коша Нової Запорозької Січі. – Т. 1. – С. 157.

¹¹⁸ Там само.

роботи високої; преосвящений благословил ими. И прошу, каким би образом услужили преосвященному справит убор обществом или спомогти разн как то от начала вашего, так и я должен; напишите мне”, або Петра Калнишевського до Федора Легкоступа з подякою за надіслані огірки та кавуни¹¹⁹.

Спірним залишається питання, до якого різновиду документації слід зарахувати *печатки*. У діловодній документації Нового Коша печатки трапляються *розпорядчого* та *засвідчувального* характеру. Про використання таких документів по паланках та перевозах, особливо на самому початку існування Війська, свідчить А. Скальковський¹²⁰. Печатка, згадана автором, датується 1769 р. і містить наказ бути готовими відбити татарський наступ: “По получении сей печатки вси по зимовникам стоящие”. Однак, за твердженнями історика, через її пошкодженість він був змушений до тексту додавати власні слова¹²¹.

Утім, думка А. Скальковського про наказовий характер цього документа цілком слушна. Зокрема, судовий журнал, що вівся при Похідній Військовій канцелярії на час об’їзду військової старшини по паланках, подає відомості про широке використання цього різновиду документації у внутрішньому діловодстві Коша: “По сей печатки имиеть полковый старшина Алексей Шулга возвратит романовскому жителю Сави Билошапченку вола прибудного. По елику сей Билошапченко показывает, что тотъ воля его Билошапченка”¹²². Це печатки *розпорядчі*.

Поряд із тим зустрічаються печатки *засвідчувальні*: “Печатка. Сего обявителю Волошину в Старомъ Кодаке живущему Макару, позволяется в Терси или в другомъ, коемъ тоєю стороною Днипра мисти на надобност нашу надобной издилкидесяты плуговъ деревни вырубать, смотря притомъ, чтобы излишне никакого дерева рубать отнюдь не дерзаль. По издилании жъ сихъ плуговъ къ отъвозу онихъ къ намъ подводы отъ самарской или другой коей паланки егда потребуеъ, то и дать”¹²³, “Печатка. Федора Глобы скоту рогатому и лошадыамъ дозволени въ Орели или где можетъ сина сискать купить въ орилскомъ или самарскомъ видомствахъ перезимоватся”¹²⁴.

Таким чином, як можна побачити, в запорозькому діловодстві відображено досить багато видів та різновидів документації. У ньому переплелось старе діловодство, базоване на литовсько-польській та діловодній традиції Гетьманщини (універсали), російського діловодства (ордери, накази, рапорти, донесення, інструкції тощо), із продуктами внутрішнього кошового документування, які притаманні лише Запорожжю (печатки).

¹¹⁹ Гісцова Л. З. До портрета П. Калнишевського (З нагоди 300-річчя від дня народження) // Архіви України. – 1991. – № 3. – С. 54, 58.

¹²⁰ Скальковский А. К истории Запорожья: внутренние распорядки // Киевская старина. – 1882. – Т. 4. – С. 533.

¹²¹ Там само.

¹²² ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 356. – Арк. 4.

¹²³ Там само. – Арк. 3.

¹²⁴ Там само. – Арк. 6.

Видова структура документації Війська Запорозького доби Нової Січі

Іван Синяк (Київ). **Видова структура документації Війська Запорозького доби Нової Січі.**

У статті проведено класифікацію документів запорозького козацтва доби Нової Січі, дано характеристику видам і різновидам січової документації, розглянуто вплив російського діловодства на козацький документообіг.

Ключові слова: вид, різновид, класифікація, Нова Січ, кіш, запорозьке козацтво.

Иван Синяк (Киев). **Видовая структура документации Войска Запорожского во времена Новой Сечи.**

В статье проведена классификация документов запорожского казачества времени Новой Сечи, дана характеристика видам и разновидностям сечевой документации, рассмотрено влияние российского делопроизводства на казацкий документооборот.

Ключевые слова: вид, разновидность, классификация, Новая Сечь, кош, запорожское казачество.

Ivan Syniak (Kyiv). **The Various Types of Structure of the Documentation of the Zaporozhian Host During the New Sich Age.**

The article presents results of the research carried out on Zaporozhian Cossacks' documents dating back to the New Sich Age. The author describes varieties of these documents, and studies the influence of the Russian paperwork on the Cossack document circulation.

Key words: type, variety, classification, the New Sich, Zaporozhian Kish, Zaporozhian Cossacks.